

LINUS HAGSTRÖM

Japans internationella relationer

TOLKNING OCH OMTOLKNING

DEN ÖVERGRIPANDE FRÅGAN för min forskning är: ”Hur kan Japans roll i internationella relationer förstås?” Även om jag har detta fokus gemensamt med många andra forskare, vill jag påstå att mitt förhållningssätt skiljer sig. De skriver överlag i en samhällsvetenskaplig tradition där forskningsproblem ställs upp i termer beroende och oberoende variabler. Bland dem finns dessutom ett betydande samförstånd kring *vad* det är som ska förklaras (den beroende variabeln, eller *explanandum*), även om det råder en betydande konkurrens i formuleringen av *hur* detta ska göras (den oberoende variabeln, eller *explanans*). De agerar med andra ord som om den beroende variabeln vore allmänt känd, och helt oproblematiserad, och som om den enda relevanta oenigheten gäller den oberoende variabeln. Min forskning så här långt skiljer sig i så måtto att den inte främst har varit avsedd att förklara japansk utrikes- och säkerhetspolitik. Den har snarare analyserat och försökt att nyansera de dominerande förklaringsmodeller som finns inom fältet – framför allt det som ska förklaras, men även de mest omhuldade försöken att formulera förklaringar.

Samförstånd kring den beroende variabeln

Det finns en nästan total samsyn kring att Japan från slutet av 1960-talet till någon gång under 1990-talet var en ekonomisk stormakt, eller supermakt, men att landet samtidigt förblev militärt obetydligt. Denna uppfattning är till exempel inneboende i den för tiden så vanliga liknelsen ”ekonomisk jätte men en militär dvärg”.¹

Enligt dominerande teorier i internationella relationer borde stora ekonomier kunna antas utveckla en någorlunda proportionerlig militär kapacitet. På rent ekonomiska grunder antog därför många forskare och andra observatörer att Japan skulle komma att ersätta Sovjetunionen som den främsta utmanaren till USA i ett bipolärt internationellt system. Därför uttrycktes stor förvåning över att Japan fortsatte att bete sig så ”passivt” och ”reaktivt” i sin utrikes- och säkerhetspolitik.² Detta var i korthet innebörden av Japan som ”militär dvärg” – det fenomen som under denna period skulle förklaras.

Runt millennieskiftet skapades ett nytt slags konsensus i studiet av Japans internationella relationer. Trots att Japans ekonomiska position relativt sett var på nedgång, började nu alltfler tala om att Japan var på väg att ”normaliseras” eller ”återmilitariseras”. Dessa termer är inte nödvändigtvis helt synonyma, även om ”återmilitarisering” antagligen kan ses som den viktigaste aspekten av den ”normaliseringsagenda” som stärktes under denna period, både i den japanska politiken och i forskningen om densamma.³

Vi kan tills vidare låta det vara osagt varför bilden av Japan plötsligt förändrades, men de faktorer som ofta nämns i samband med denna omsvängning i synen på landet är bland andra: (a) antagandet av en lag för internationellt fredssamarbete år 1992, vilken medförde att de japanska självförsvarsstyrkorna (SDF) tilläts delta i FN:s fredsbevarande operationer; (b) fokus på den roll säkerhetsalliansen mellan Japan och USA skulle ha även i ”områden runtomkring Japan” i lagstiftning från 1999; (c) SDF:s deltagande i militära operationer utan FN-mandat

i Afghanistan och Irak, vilka möjliggjordes genom speciallagstiftning 2001 och 2003; (d) den växande betoningen på Japans globala säkerhetsintressen i de reviderade riktlinjer för försvaret som kom 2004; och (e) uppgraderingen av Japans Försvarsbyrå till fullvärdigt ministerium 2007, vilken antogs signalera säkerhetsfrågors alltmer framträdande betydelse på den politiska dagordningen. ”Normaliseringen” av japansk utrikespolitik, eller landets påstådda ”återmilitarisering”, var plötsligt det som merparten av analytiker famlade efter att försöka förklara.

Konkurrens kring den oberoende variabeln

Under lång tid har det alltså funnits ett stort samförstånd kring *vad* det är med japansk utrikes- och säkerhetspolitik som rimligtvis måste förklaras, och samförståndet har i stort sett fortlevt även sedan det runt millennieskiftet skedde en betydande förskjutning i synen på *vad detta* är. Samtidigt har det funnits en betydande konkurrens mellan olika idéer om *hur* Japans internationella relationer ska förklaras, i synnerhet förhållandet mellan ”ekonomisk jätte” och ”militär dvärg”.

Vad gäller detta förhållande var det till att börja med många forskare som upplevde att Japan inte betedde sig såsom man kunde förvänta sig av en ekonomisk stormakt; att landet underlät att utveckla militär makt i paritet med sin ekonomiska kapacitet sågs som något i grunden onormalt och obegripligt. Så kallade realister i internationell politisk teori, såsom teoribildningens nestor Kenneth Waltz, förhöll sig därför till Japan som varande en ”strukturell anomali”.⁴

En del andra forskare invände däremot att Japans obalanserade maktprofil var helt naturligt, och normal, om än av helt skilda orsaker. En liberal teoretiker som Richard Rosecrance menade, å ena sidan, att Japan var ett slags ny internationell aktör, som till skillnad från den traditionella ”territorialstaten” inte främst var intresserad av säkerhet utan av handel och ekonomisk vinning. Han kallade därför Japan en ”handelsstat” och menade att framtiden snarast tillhörde denna typ av aktörer. Så kallade konstruktivister, som Peter Katzenstein och Thomas

Berger, förklarade å andra sidan Japans beteende som ett resultat av de antimilitaristiska normer och den fredliga kultur som landet påstods ha institutionaliserat som ett resultat av krigsnederlaget 1945. Som exempel nämndes bland andra Japans "fredskonstitution" från 1947, vars nionde artikel förbjuder landet att använda militär makt som ett sätt att lösa internationella konflikter; traditionen att inte spendera mer än cirka en procent av BNP på försvaret, vilken formaliserades 1976; och antagandet av tre antikärnvapenprinciper 1967 och tre principer som förbjuder vapenexport 1967 och 1976.⁵

En ny generation av realister har sedan försökt återta initiativet genom att erbjuda skiftande förklaringar till att Japan inte skaffade sig militär makt i paritet med landets ekonomiska styrka, ofta med utgångspunkt i USA:s närvaro som garant av Japans säkerhet. Den doktrin som bär namn efter efterkrigstidens mest långlivade japanska premiärminister – Yoshidadoktrinen efter Shigeru Yoshida (1946–47, 1948–54) – stipulerade inte bara att Japan skulle fokusera på ekonomisk vinning utan att landet skulle göra det genom att överlåta försvaret av de japanska öarna till allianspartnern USA. Jennifer Lind har därför argumenterat för att Japans roll under denna tid bäst förstås som "buck-passing" – dvs. den aktiva handling varigenom ansvaret för regionala säkerhetsproblem med hänvisning till konstitutionella restriktioner sköts över på USA. Paul Midford, däremot, har hävdad att Japans låga säkerhetspolitiska profil under efterkrigstiden snarare bör förstås som ett slags "försäkran" visavi grannländerna; skulle Japan ha betett sig mer "normalt" hade det mycket väl kunnat skapa en regional rustningsspiral. En kombination av dessa idéer erbjöd Tsuyoshi Kawasakis så kallade postklassiska realism. Kawasaki fann att Japan, liksom de flesta andra stater, försökte maximera sin säkerhet men utan att hota andra och utan att generera alltför stor ekonomisk börda. Här, inte minst, blir ett upprätthållande av alliansen med USA en helt central målsättning.⁶

De tre forskare som omnämns i stycket ovan publicerade alla sina artiklar i början av 2000-talet – ironiskt nog *efter* det datum som många i

efterhand har angivits som startpunkt för Japans *förändrade* utrikes- och säkerhetspolitik: attackerna mot World Trade Center i New York och Pentagon i Washington DC den 11 september 2001 (hädanefter "9/11"). Japans dåvarande premiärminister, Junichiro Koizumi, reagerade blixtnsnabbt efter dessa händelser och möjliggjorde genom speciallagstiftning militär hjälp till det så kallade "kriget mot terrorismen". Det faktum att vissa av de faktorer som antas förkroppsliga Japans förändrade utrikes- och säkerhetspolitik – vilka listades i sista stycket i förra avsnittet – ägde rum före 9/11, tas dock ibland som inteckning för att förändringsprocessen inleddes tidigare, kanske så tidigt som vid det kalla krigets slut.

Under de tjugo år som har förflutit sedan denna historiska vattendelare anses också dramatiska förändringar i Japans närområde ha fungerat som katalysator för en mer "normal" japansk roll i internationell politik – tendenser som dessutom ska ha accentuerats sedan 9/11. Det handlar så klart om Kinas enorma tillväxt, ekonomiskt och militärt, vilken Japan anses ha försökt att balansera mot, och det påstådda hotet från Nordkorea, framför allt de kärnvapen- och missilprogram som landet har utvecklat sedan 1990-talet och testat vid flera tillfällen under 2000-talets första decennium. Eftersom de flesta tycks vara överens om att Japans "normalisering" eller "återmilitarisering" bäst förklaras just av förändringar i den regionala säkerhetsstrukturen, är samförståndet kring den oberoende variabeln under denna period avgjort större än vad avsnittets rubrik gör gällande.

Tolkningens roll

I min forskning har jag försökt att problematisera ovan beskrivna förklaringsmodell i termer av beroende och oberoende variabler, vilken i stort sett genomsyrar forskningen om Japans roll i internationella relationer – i synnerhet den stora konsensus om vad som är den beroende variabeln. Om det som ska förklaras har jag har ställt frågor som: Vad betyder "ekonomisk jätte men militär dvärg"? Är detta den enda möjliga tolkningen av Japans roll i internationell politik under efterkrigstiden?

Vad betyder ”normalisering” och ”återmilitarisering”? Går det att tolka Japans roll i internationell politik under 2000-talet på något annat sätt? Med anledning av de förklaringar som har föreslagits har jag vidare frågat: Måste Japans roll i internationell politik under efterkrigstiden tolkas som en ”anomali”? Är ”Kinas återuppstigande som stormakt” verkligen något som Japan balanserar mot? Är det nödvändigt att se Nordkorea som ett hot mot Japan? Är det möjligt att konstruera ett narrativ om Japans internationella relationer med andra implikationer än dessa?

Följden av – och i någon mån också *förutsättningen för* – min forskning är alltså att ingen av variablerna kan tas för given oproblematiskt. Särskilt viktigt är detta att betona vad gäller den beroende variabeln, för den har av hävd inte diskuterats lika utförligt som den oberoende variabeln. När jag betraktar de fenomen som intresserar forskare inom mitt fält, kan jag konstatera att det nästan uteslutande handlar om tolkningar. Ofta baseras dessa tolkningar dessutom på andra tolkningar, vilka i sin tur kan ha ytterligare andra tolkningar som grund. Det är inte ovanligt med tolkningar i flera olika lager ovanpå en ganska tunn bas av vad man skulle kunna kalla ”rådata” – dvs. de beteenden som faktiskt har kunnat observeras eller dokumenteras. I många kollegors forskning består det förrädiska i att data och tolkningar blandas samman i konstruktionen av handlingar och fenomen, och de tenderar sedan att presenteras som något faktiskt, och inte alls som en tolkningsprodukt. En tolkningsprocess som ofta är i det närmaste osynlig skapar därför i slutändan ett slags automatiska eller naturaliserade referensramar, till exempel ”Japan som ekonomisk jätte/militär dvärg”, eller ”Japan på väg mot normalisering/återmilitarisering”.

Idén om att data är beroende av tolkning för att vara meningsfulla – att data i grund och botten är laddade med teori – är kompatibel med den epistemologiska kärnan av konstruktivismen, dvs. att kunskap är socialt konstruerad.⁷ Vidare, om kunskap är socialt konstruerad följer möjligheten att göra nya konstruktioner och nya tolkningar. Ian Shapiro har i liknande anda skrivit:

Det lönar sig verkligen att avslöja en accepterad beskrivning som inadekvat och att argumentera övertygande för ett alternativ såsom mer rimligt. Just eftersom observation är ofrånkomligt teori-laddad (*theory laden*) ... har politikteoretiker en pågående roll att spela i att påvisa vad som står på spel i accepterade beskrivningar av verkligheten och i att omtolka vad som är känt för att sätta nya problem på forskningsagendan.⁸

Jag uppfattar det som att många samhällsvetare sätter en ära i att försöka förmedla ett slags inifrånperspektiv, eller aktörernas egna tolkningar av det fenomen som ska studeras. Jag är givetvis också oerhört mån om att förstå aktörernas tolkningar, men jag tror att det finns ett problem med att stanna där, och det är att aktörerna åtminstone i det här fallet – de individer och grupper som förknippas med staten Japan – ofta tolkar på ett sätt som sammanfaller med internationella medier och det internationella forskarsamhället. Denna överlappning är givetvis intressant i sig, men implikationen för min forskning är att det är mina *egna* tolkningar som får utgöra analysen. Om jag kan rekonstruera en företeelse eller ett förlopp på ett annat sätt och med andra teoretiska konsekvenser än de som är gängse förekommande, ser jag det som en meningsfull intellektuell utmaning. I boken *Om undran inför samhället* beskriver Johan Asplund ett slags forskningsuppgift som inte handlar om förklaring, utan om tolkning i betydelsen att försöka se någonting såsom någonting.⁹ Det är just detta jag ägnar mig åt, med det viktiga tillägget att jag vill försöka se någonting som någonting *annat* än vad som är gängse. Denna typ av analys skulle kunna kallas ”kontranarrativ”.¹⁰

När vi då hamnar i ett läge där det finns flera konkurrerande narrativ uppstår givetvis frågan vilken tolkning som är bäst eller mest sann. Här skulle jag framför allt vilja betona att sanning knappast är det relevanta kriteriet, för hur kan en tolkning vara mer eller mindre sann? Frågan är nog istället huruvida rådata och andra kringliggande tolkningar blir mer eller mindre rimliga, begripliga, eller meningsfulla, i ljuset av den nya övergripande tolkningen.¹¹ Det är möjligt och kanske också troligt att vi hamnar i ett läge där vi måste säga att båda tolkningarna förefaller

rimliga. Detta verkar i så fall vara vad Asplund, och Wittgenstein, kallar ”aspektseende”.¹²

Alternativa tolkningar av den beroende variabeln

I min doktorsavhandling, och i en del skrifter som är baserade på denna, fokuserade jag främst på den tidigare så dominerande bilden av Japan som en ”ekonomisk jätte” och ”militär dvärg”. Som nyantagen doktorand köpte jag i stort sett denna bild, men jag kom att bli alltmer illa till mods över den grad i vilken den omfattades av forskare, praktiker och medier. Inte nog med att tolkningar som reproduceras utan att ifrågasättas är en del av en hegemonisk maktutövning;¹³ mitt tilltagande tvivel grundades också på hur ovan nämnda utsagor om Japan i sig ofta formulerades i termer av ”makt”: Japan är en ekonomisk stormakt/supermakt men har ingen militär makt. Det maktbegrepp som låg till grund för dessa utsagor definierade explicit eller implicit makt som kapacitet eller resurser – något som är mycket vanligt i teorier om internationella relationer.¹⁴ Med andra ord föreföll utsagan om Japans ekonomiska makt härröra framför allt ifrån landets position som världens näst största ekonomi efter USA under hela 42 år, från 1968 till 2010, då Kina passerade. Dess del av världshandeln var också betydande under denna tid och japanska utlandsinvesteringar var omfattande. År 1989 blev Japan dessutom världens största biståndsgivare – en position landet behöll i elva år.

Omvänt borde utsagan om Japans bristande militära makt också kunna härledas från en brist på militära resurser, men det är här som bilden av Japan blir ytterst motsägelsefull. För även om Japan bara spenderade knappt en procent av BNP på sitt försvar, uppgick en procent av den *japanska* BNP:n årligen till en ganska betydande summa pengar. I flera år under 1990-talet hade Japan den näst största försvarsbudgeten i världen efter USA, och fortfarande (2010) ligger Japan på sjätte plats i världen efter USA, Kina, Frankrike, Storbritannien och Ryssland, men före Tyskland, Italien, Indien, Brasilien, Australien, Turkiet och Israel. Ja – och långt, långt före Nordkorea!

Om resurser och kapacitet verkligen ska ses som ett mått på makt borde Japan utan tvekan kunna kallas för en militär stormakt, i synnerhet som storleken på ett lands försvarsbudget dessutom brukar användas för att approximera militär makt.¹⁵ Att Japan ändå inte sågs som en militär makt handlade antagligen om att landet inte ansågs *bete sig* på det sätt som brukar förknippas med sådana. Landet var helt enkelt ytterst försiktigt med att *använda* sin militära kapacitet som säkerhetspolitiskt instrument, och innehavet av militära resurser skapade inga större *effekter* i det internationella systemet. Men om beteende, användning och effekter är det implicit viktigaste måttet på makt kan man fråga sig: har någon analyserat hur och i så fall med vilka effekter Japans stora ekonomiska resurser har använts? Efter att ha läst igenom en relativt stor del av den relevanta forskningslitteraturen vågar jag påstå att svaret i princip är nej!

Istället för att fortsätta analysera makt på olika sätt inom olika områden, föreslog jag i min avhandling att vi borde ta fasta på den mer intuitiva förståelsen av makt som något som har att göra med effekter av beteende, och underkasta japansk utrikes- och säkerhetspolitik en analys på de premisserna. För att sammanfatta en relativt komplex diskussion valde jag att analysera två olika, men viktiga, fall av japansk kinapolitik utifrån ett så kallat relationellt maktbegrepp, som i någorlunda enlighet med David Baldwin, Steven Lukes och andra så kallade ”relationella” maktteoretiker stipulerar att A utövar makt över B när A gör något mot B som strider mot B:s intressen.¹⁶ Jag drog i korthet slutsatsen att Japan utövade makt över Kina i politiskt viktiga frågor, men att man ofta gjorde det med medel som kanske inte i förstone brukar förknippas med makt: genom att definiera ramen för de frågor som Japan och Kina tvistade om, genom att erbjuda belöningar snarare än att hota med sanktioner, genom att *inte* agera mot Kina i vissa frågor, etc. Ofta fanns dessutom Japans stora ekonomiska kapacitet som maktbas. På sätt och vis bekräftade studien därmed bilden av Japan som ekonomisk jätte och militär dvärg, men bilden som tecknades var samtidigt mer nyanserad i det att

kontextens betydelse för maktutövningen klargjordes.¹⁷ Japansk maktutövning gjordes dessutom i princip begriplig.

I en artikel jag skrev inom ramen för ett postdoc-projekt fortsatte jag att skärskåda bilden av japansk utrikes- och säkerhetspolitik såsom insignifikant när det handlar om makt eller inflytande. Empiriskt fokus var den för japansk säkerhetspolitik så viktiga frågan om det nordkoreanska kärnvapenprogrammet, och de multilaterala ansträngningar som sedan mitten av 1990-talet har gjorts för att stoppa detta. I den litteratur som har analyserat den regionala och globala samordningen av nordkoreapolitik har Japan explicit framställts just på ett sätt som överensstämmer med bilden av en obetydlig aktör. Det min artikel visade var dock att denna litteratur samtidigt gör utsagor om japanskt agerande, och om de effekter som detta agerande får för andra aktörer i samordningsprocessen – USA, Kina, Ryssland och Sydkorea – vilket rimligtvis kan tolkas som japansk maktutövning över dem. Kontentan var att det genom omtolkning gick att argumentera för att Japan hade en större betydelse i denna viktiga säkerhetspolitiska fråga, och för aktörer som ofta befinner tillhöra de mäktigaste i världen, än vad forskarna själva tycktes inse.¹⁸ Forskarnas stora samsyn visade dessutom på förekomsten av ett annat slags makt – en diskursiv sådan.

I två andra artiklar inom ramen för samma postdoc-projekt jämförde jag japanskt agerande i de nedrustningssamtal som har hållits med Nordkorea mellan 1993 och 2002 respektive 2003 till 2009, med hur de andra aktörerna i dessa samtal har agerat och med olika definitioner av ”normalitet”. Jag drog slutsatsen att japanskt agerande knappast kan sägas ha varit ”alternativt”, ”unikt” eller ”onormalt” – något som har påståtts av många andra bedömare. Japans agerande 1993–2002 – vilket jag liknade vid ett slags ”obstruerande maktutövning” – var istället fullt jämförbart med andra deltagande stater. Även under den senare perioden utövade Japan ekonomisk makt i den multilaterala samordningen av nordkoreapolitik – de så kallade sexpartssamtalen – inklusive över USA. Om japansk utrikes- och säkerhetspolitik redan kan ses som ”normal”

innebär det ett slags kritik av de idéer om ”normalisering” som började växa fram under 2000-talet, och vars kärna rent deskriptivt är att Japan är på väg att militariseras, eller normativt att Japan bör militariseras för att åter kunna bli ”ett normalt land”.¹⁹ Den senare artikeln visar alltså hur beroende dagens normaliseringsagendor är av den tidigare idén om Japan som ett ”onormalt” eller ”unikt” land – för om Japan aldrig har varit ”onormalt” försvinner behovet av ”normalisering”. Därmed överbryggar artikeln på sätt och vis de två beroende variabler som har dominerat forskningen om Japans roll i internationella relationer under de senaste femtio åren.

I en annan artikel tog jag och Jon Williamsson oss an den framväxande idén om att Japan är på väg att ”återmilitariseras”, vilken är den kanske viktigaste aspekten av ”normalisering”. Artikeln gjorde det genom att försöka uppskatta de förändringar som har ägt rum i japansk utrikes- och säkerhetspolitik under de senaste två decennierna; i praktiken genom att analysera de typer av förändringar som är mest förenliga med de analytiska intressen som representeras av tre stora teorier inom internationella relationer, nämligen resurser/kapacitet (realism), policy (liberalism) och normativa kontexter (konstruktivism). Nordkoreanska missilttester 1993, 1998 och 2006 erbjöd dessutom en möjlighet att företa en mer kontextuellt avpassad analys av de senare två. Artikeln bekräftade att det har skett ett antal viktiga förändringar i japansk utrikes- och säkerhetspolitik sedan tidigt 1990-tal, men drog samtidigt slutsatsen att dessa förändringar inte har varit tillräckligt dramatiska för att rättfärdiga tal om ”återmilitarisering”. Artikeln tjänade därför som motvikt till den utbredda tendensen att överbetona och överdramatisera de senaste årens förändringar.²⁰ Ytterligare en artikel visade dessutom att vi inte bör förvänta oss någon större förändring i japansk utrikes- och säkerhetspolitik i och med det historiska maktskiftet i japansk politik sommaren 2009.²¹

Alternativa tolkningar av den oberoende variabeln

I min forskning har jag inte riktigt synat de många oberoende variabler som konkurrerar om att förklara motsatsparet ”ekonomisk jätte”/”militär dvärg”. Den stora konkurrensen borgar för att tolkningar och omtolkningar redan existerar i den aktuella diskursen. På basis av mina analyser hittills kan jag emellertid göra vissa observationer. För det första var Japans roll i internationella relationer långt ifrån den ”strukturella anomali” som många realister har låtit påskina. Tvärtom var den fullt begriplig och inte helt olik många andra staters. Dess roll föreföll antagligen bara onormal om normen sattes av USA, Sovjetunionen och eventuellt en handfull andra stater, såsom Storbritannien. Men vad är det som säger att just dessa stater måste fungera som norm?

För det andra menade konstruktivister som Katzenstein och Berger att den normativa förändringen i Japan var så djupgående efter andra världskriget att det var troligt att pacifism skulle fortsätta att sätta ramarna för landets utrikes- och säkerhetspolitik under lång tid framöver. Även om jag alltså menar att återmilitariseringstesen är överdriven, visar ändå den senaste utvecklingen att de hade fel. Idag accepteras ett helt annat slags debatt om författningsändringar, i synnerhet om artikel 9, än tidigare i det japanska samhället.²² I kölvattnet av det första nordkoreanska kärnvapentestet 2006 visades dessutom att även frågan om japanska kärnvapen har blivit möjlig att debattera, till skillnad från för tjugo eller fyrtio år sedan. Vidare har Japan de facto bidragit med trupp till militäroperationer utan FN-mandat, och detta var helt otänkbart till och med 9/11; man har infört så många undantag mot de exportrestriktioner för vapen som tidigare existerade, att de nästan har blivit meningslösa; och dessutom uppgraderades alltså den tidigare Försvarsbyrån till fullt ministerium 2007.²³

Den avsevärt mindre konkurrensen kring hur Japans påstådda ”normalisering” eller ”återmilitarisering” ska förklaras, visar kanske att dessa idéer är något mindre omhuldade än ”ekonomisk jätte”/”militär

dvärg” till att börja med. Att ”Kinas återuppstigande som stormakt” och ”hotet från Nordkorea” inte har utsatts för så mycket konkurrens som oberoende variabler betyder samtidigt att behovet av alternativa tolkningar ökar. I en artikel tillsammans med Christian Turesson analyserade jag därför i vilken mån Kina och Nordkorea verkligen kan sägas utgöra hot mot Japan – dvs. i vilken mån dessa grannländer har offensiva stridskrafter och uttrycker aggressiva avsikter i en uträkning som kan anses motivera tolkningen – och omvänt, i vilken mån Kina och Nordkorea (snarare) konstrueras som ”hot” i japansk offentlig diskurs.²⁴ Artikeln visade för det första att medan Kinas militära förmåga har expanderat enormt under det senaste decenniet så har Nordkorea upplevt något som mest liknar militär stagnation. Och även om båda aktörerna har en historia av aggressivt beteende i sin utrikespolitik, har ingen av dem uttryckt aggressiva avsikter gentemot Japan under de senaste tjugo åren, åtminstone inte i en offensiv/expansiv bemärkelse. För det andra visade artikeln att medan japanskt offentligt tryck har fortsatt att porträttera Nordkorea som ett hot eller en allvarlig säkerhetsrisk, har Kina enbart utmålats som ”i behov av ytterligare uppmärksamhet”. För att rimliggöra dessa resultat introducerade artikeln den syntetiserande tanken att ett konstruerat ”nordkoreahot” kan tjäna som en ”perfekt ursäkt” för att ändra japansk utrikes- och säkerhetspolitik inför vad som rimligtvis kan tolkas som ett mer angeläget hot från Kina.²⁵

Om modeller för hotberäkning appliceras på Kina, är det uppenbarligen möjligt att tolka landet som ett hot mot Japan. Kinas ekonomiska och militära tillväxt under de senaste decennierna talar sitt tydliga språk – bara för att ta ett exempel ökade Kinas försvarsbudget med 485 procent mellan åren 2000 och 2009, och med 237 procent mellan åren 1991 och 2000. I takt med att de ekonomiska och sociokulturella relationerna har fördjupats mellan Japan och Kina, har dock även spänningarna i den bilaterala relationen ökat.²⁶ Men betyder det verkligen att Japan balanserar mot Kinas uppgång? Denna fråga ställde jag tillsammans med Björn Jerdén i ett nyligen färdigställt manus. Syftet med manuset är att ifråga-

sätta och nyansera denna utbredda förståelse av hur Japan har hanterat Kinas uppgång. Syftet operationaliseras genom att undersöka hur Japan har hanterat Kinas uppgång mellan 1978 och 2010. Mer exakt, hur har Japan förhållit sig till Kinas centrala och långsiktiga strategiska intressen, vilka är fastställda i landets ”grand strategy” från 1978 och framåt, och vilka tros ha varit avgörande för uppgång? Den viktigaste slutsatsen är att Japan i betydande grad har främjat Kinas uppgång.²⁷ Landet har gjort det framför allt genom att underlätta för Kina att genomföra sin ”grand strategy” och därmed även för Kinas uppgång.

Implikationer och frågor för kommande forskning

Den omedelbara implikationen av diskussionen så här långt är att Japan aldrig har varit en ”ekonomisk jätte”/”militär dvärg”, eller en ”passiv”, ”reaktiv” och överlag obetydlig aktör på den internationella arenan. Och Japan är inte på väg mot ”normalisering” eller ”återmilitarisering”. Det här är inga naturfenomen som enkelt kan observeras och dokumenteras. Som sociala fenomen är de till allra största delen tolkningsprodukter, och som sådana kan de, och bör, problematiseras.

Avslutningsvis skulle jag vilja anlägga ett metaperspektiv på den förklaringsmodell som så här långt under 2000-talet har varit dominerande: Japans ”normalisering” och ”återmilitarisering” som beroende variabel och ”Kinas uppgång” och ”hotet från Nordkorea” som främsta oberoende variabler. Om det är så att normalitetsbegreppet från start är tveksamt eftersom det är så beroende av idén om Japan som i grunden onormalt; om idén om Japans återmilitarisering verkar överdriven; om Nordkorea inte nödvändigtvis måste tolkas som ett så allvarligt hot mot Japan; och om Japan inte direkt verkar balansera mot det hot från Kina som åtminstone är möjligt att se, givet vissa hotbegrepp – varifrån kommer då den dominerande förklaringsmodellen? Jag undrar om den inte har konstruerats som ett resultat av diskursiva förändringar i Japan under det senaste decenniet. Några av mina artiklar under de senaste åren har indikerat förekomsten av sådana,²⁸ men antagandet här är att ett

förändrat förhållningssätt och förändrade gränsdragningsprocesser till framför allt Kina och Nordkorea, men kanske även USA och Sydkorea, i medier, politiska debatter, utbildningsmateriel och i vardagliga samtal under de senaste åren kanske har givit sken av att de förändringar som sker i japansk utrikes- och säkerhetspolitik är mer dramatiska än de verkligen är, och att de är ett resultat av ett växande hot från Kina och Nordkorea. Det kan alltså antas, att inte bara de ingående komponenterna i förklaringsmodellen är sociala och diskursiva konstruktioner, utan att även förklaringsmodellen som sådan är det. I min kommande forskning kommer jag att utreda detta antagande närmare.

Föredrag den 3 maj 2011²⁹

NOTER

1. T.ex. Takashi Inoguchi, *Japan's international relations* (London: Pinter, 1991), s. 1.
2. T.ex. Kent Calder, "Japanese foreign economic policy formation: Explaining the reactive state", *World Politics*, vol. 40, no. 4 (1988): 517-541.
3. Som exempel kan nämnas Kenneth B. Pyle, *Japan rising: The resurgence of Japanese power and purpose* (New York: PublicAffairs, 2007); Richard J. Samuels, *Securing Japan: Tokyo's grand strategy and the future of East Asia* (Ithaca and London: Cornell University Press, 2007); Christopher W. Hughes, *Japan's remilitarisation* (Oxon and New York: Routledge and London: International Institute for Strategic Studies, 2009).
4. Kenneth N. Waltz, "The emerging structure of international politics", *International Security*, vol. 18, no. 2 (1993): 66.
5. Richard Rosecrance, *The rise of the trading state: Commerce and conquest in the modern world* (New York: Basic Books, 1986); Thomas U. Berger, "From sword to chrysanthemum: Japan's culture of anti-militarism", *International Security*, vol. 17, no. 4 (Spring 1993); Peter J. Katzenstein, *Cultural norms and national security: Police and military in postwar Japan* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1996).

6. Jennifer M. Lind, "Pacifism or passing the buck? Testing theories of Japanese security policy", *International Security*, vol. 29, no. 1 (2004): 93–101; Paul Midford, "The logic of reassurance and Japan's grand strategy", *Security Studies*, vol. 11, no. 3 (2002): 1–43; Tsuyoshi Kawasaki, "Postclassical realism and Japanese security policy", *The Pacific Review*, vol. 14, no. 2 (2001): 221–240.
7. Stefano Guzzini, "A reconstruction of constructivism in international relations", *European Journal of International Relations*, vol. 6, no. 2 (2000): 156–162.
8. Ian Shapiro, "Problems, methods, and theories in the study of politics, or what is wrong with political science and what to do about it", *Political Theory*, vol. 30, no. 4 (2002), 588–611, egen övers.
9. Johan Asplund, *Om undran inför samhället* (Lund: Argos, 1970).
10. Jfr Michael Bamberg, "Considering counter narratives", i Michael Bamberg & Molly Andrews (red.) *Considering counter narratives: Narrating, resisting, making sense*, Amsterdam: John Benjamins, 2004, s. 351–371.
11. Jfr Richard New Lebow, "What can we know? What do we know?", i Richard Ned Lebow & Mark Irving Lichbach (red.) *Theory and evidence in comparative politics and international relations*, New York, Houndmills, Basingstoke and Hapshire: Palgrave Macmillan, 2007, s.1–22.
12. Jfr Ludvig Wittgenstein, *Philosophical investigations* (Oxford: Blackwell, 1953).
13. Leif Eriksson & Björn Hettne (red.), *Makt och internationella relationer* (Lund: Studentlitteratur, 2001).
14. Hans J. Morgenthau, *Politics among nations: The struggle for power and peace* (New York: McGraw-Hill, 1948, brief edn 1993); Kenneth Waltz, *Theory of international politics* (New York: McGraw-Hill, 1979).
15. Richard L. Merritt & Dina A. Zinnes, "Alternative indexes of national power", i Richard J. Stoll & Michael D. Ward (red.) *Power in world politics*, s. 11–28 (Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1989).
16. Steven Lukes, *Power: A radical view* (London: Macmillan, 1974); Baldwin, David A. "Power and international relations", i Walter Carlsnaes, Thomas Risse & Beth Simmons (red.) *Handbook of international relations*, s. 177–191 (London, Thousand Oaks and New Delhi: SAGE Publications, 2002).
17. Linus Hagström, *Enigmatic power? Relational power analysis and statecraft in Japan's China policy*, Stockholm Studies in Politics 93, Ph.D. Dissertation (Stockholm University: Department of Political Science, 2003); Linus Hagström, *Japan's China policy: A relational power analysis* (London and New York: Routledge, 2005); Linus Hagström, "Relational power for foreign policy analysis: Issues in Japan's China policy", *European Journal of International Relations*, vol. 11, no. 3 (2005): 395–430.
18. Linus Hagström, "The dogma of Japanese insignificance: The academic discourse on North Korea policy coordination", *Pacific Affairs*, vol. 79, no. 3 (2006): 387–410.

19. Linus Hagström, "Critiquing the idea of Japanese exceptionalism: Japan and the coordination of North Korea policy", *European Journal of East Asian Studies*, vol. 7, no. 1 (2008): 131–154; Linus Hagström, "Normalizing Japan: Supporter, nuisance, or wielder of power in the North Korean nuclear talks", *Asian Survey*, vol. 49, no. 5 (2009): 831–851.
20. Linus Hagström & Jon Williamsson, "'Remilitarization', really? Assessing change in Japanese foreign security policy", *Asian Security*, vol. 5, no. 3 (2009): 242–272.
21. Linus Hagström, "The Democratic Party of Japan's security policy and Japanese politics of constitutional revision: A cloud over Article 9?" *Australian Journal of International Affairs*, vol. 64, no. 5 (2010): 510–525.
22. Ibid.
23. Jfr Peter J. Katzenstein & Nobuo Okawara, "Japan's national security: Structures, norms, and policies", *International Security*, vol. 17, no. 4 (1993): 104.
24. Dessa skilda sätt att förstå "hot" kommer från Stephen M. Walt, *The origin of alliances* (Ithaca: Cornell University Press, 1987), respektive Barry Buzan, Ole Waever & Jaap de Wilde, *Security: A new framework for analysis* (Boulder: Lynne Rienner, 1998).
25. Linus Hagström & Christian Turesson, "Among threats and a 'perfect excuse': Understanding change in Japanese foreign security policy", *Korean Journal of Defense Analysis*, vol. 21, no. 3 (2009): 297–314.
26. Jfr Linus Hagström, "Sino-Japanese relations: The ice that won't melt", *International Journal*, vol. 64, no. 1 (2008/09): 223–240.
27. Björn Jerdén & Linus Hagström, "Rethinking Japan's China policy: Japan as an accommodator in the rise of China 1978–2011", *Journal of East Asian Studies*, vol. 12, no. 2 (2012): 215–250.
28. Hagström & Williamsson, "'Remilitarization', really?"; Hagström & Turesson, "Among threats". Även Linus Hagström & Björn Jerdén, "Understanding fluctuations in Sino-Japanese relations: To politicize or to de-politicize the China issue in the Japanese Diet", *Pacific Affairs*, vol. 83, no. 4 (2010): 719–739.
29. Linus Hagström är docent i statsvetenskap och forskningsledare vid Utrikespolitiska Institutet. Han är sedan 2009 också verksam som akademiforskare.